

O'ZBEKISTONDA MAKROIQTISODIY BARQARORLIKNI TA'MINLASHDA XORIJIY INVESTITSIYALARNING TUTGAN O'RNI

Haydarov Humoyun Begmurod o'g'li
Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti

Annotatsiya. Ushbu maqolada xorijiy investitsiyalarning mamlakatning makroiqtisodiy barqarorligida tutgan ahamiyati, xorijiy investitsiyalarni to'g'ridan-to'g'ri jalb qilishda kuzatilayotgan muammolar, yurtimizda ohirgi yillarda barqaror iqtisodiy o'sishga erishish uchun olib borilayotgan keng ko'lamli islohotlar haqida fikr yuritiladi. Aholi jon boshiga o'zlashtirilayotgan investitsiyalar miqdorini oshirish yo'llari o'rganiladi. Tahlil qismida esa makroiqtisodiy barqarorlikga ta'sir o'tkazuvchi omillar qiyosiy va tanlanma usullar orqali chuqur tahlil qilinib natijalar olinadi. Olingan kuzatish va tahlillar orqali xulosa va takliflar beriladi.

Kalit so'zlar: makroiqtisodiy ko'rsatkichlar, investitsiyalar, makroiqtisodiy barqarorlik, yalpi ichki mahsulot, import, eksport, tashqi savdo balansi.

РОЛЬ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В ОБЕСПЕЧЕНИИ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОЙ СТАБИЛЬНОСТИ В УЗБЕКИСТАНЕ

Хайдаров Хумоюн Бегмурод угли
Ташкентский государственный
экономический университет

Аннотация. В данной статье рассматривается значение иностранных инвестиций для макроэкономической стабильности страны, проблемы, наблюдаемые при прямом привлечении иностранных инвестиций, масштабные реформы, проводимые в последние годы с целью достижения стабильного экономического роста в нашей стране. Будут изучены пути увеличения объема инвестиций на душу населения. В аналитической части факторы, влияющие на макроэкономическую стабильность, подробно анализируются с помощью сравнительных и выборочных методов и получают результаты. На основе наблюдений и анализа даны выводы и предложения.

Ключевые слова: макроэкономические показатели, инвестиции, макроэкономическая стабильность, валовой внутренний продукт, импорт, экспорт, внешнеторговый баланс.

THE ROLE OF FOREIGN INVESTMENTS IN ENSURING MACROECONOMIC STABILITY IN UZBEKISTAN

Haydarov Humoyun Begmurod ogli
Tashkent State University of Economics

Abstract. This article discusses the importance of foreign investments in the macroeconomic stability of the country, the problems observed in direct attraction of foreign investments, large-scale reforms carried out in recent years in order to achieve stable economic growth in our country. Ways to increase the amount of investments per capita will be studied. In the analysis part, the factors affecting macroeconomic stability are analyzed in depth through comparative and selective methods and results are obtained. Based on the observations and analysis, conclusions and suggestions are given.

Key words: macroeconomic indicators, investments, macroeconomic stability, gross domestic product, import, export, foreign trade balance.

Kirish.

So'ngi yillarda mamlakatimizda keng miqyosda olib borilayotgan islohotlar iqtisodiy sektorni ham chetlab o'tmadi. Bu yo'nalishda ko'pgina prezident farmonlari, qonun osti hujjatlari qabul qilindi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining (Farmon, 2023) O'zbekiston -2030 strategiyasi to'g'risidagi farmonda barqaror iqtisodiy o'sish orqali aholi farovonligini ta'minlash, xususan **2030-yilga qadar iqtisodiyot hajmini 2 barobar oshirish "daromadi o'rtachadan yuqori bo'lgan davlatlar" qatoriga kirish borasida quyidagi chora-tadbirlar amalga oshirilishi ko'zda tutildi.**

➤ Yalpi ichki mahsulot hajmini 160 milliard dollarga va aholi jon boshiga daromadlarni 4 ming dollarga yetkazish.

➤ Makroiqtisodiy barqarorlik hamda iqtisodiy rivojlanishni zarur darajadagi energetika, suv va infratuzilma resurslari bilan ta'minlash.

➤ Pul-kredit, fiskal va tashqi savdo siyosatlarini o'zaro muvofiqlashtirish hamda tovar vazimatlar bozorida raqobat muhitini yaxshilashga qaratilgan tarkibiy islohotlarni davom ettirish orqali 2030 yilga borib yillik inflyatsiyani 5-6 foiz darajasida ta'minlash.

➤ Iqtisodiyotda transformatsiya va institutsional islohotlarni izchil davom ettirish, mamlakatda qulay investitsion va ishbilarmonlik muhitini ta'minlash hamda muvozanatlashgan pul-kredit siyosatini amalga oshirish.

➤ Davlat qarzining yalpi ichki mahsulotga nisbatini 50 foizdan oshmasligi uchun o'rta muddatlarga mo'ljallangan davlat qarzini boshqarish strategiyasini amalga oshirish.

➤ Asosiy kapitalga kiritiladigan investitsiyalar hajmining yillik o'rtacha 7 foiz atrofida o'sishini ta'minlash.

Mamlakatimizning investitsiyaviy jozibadorligini yanada oshirish va qimmatli qog'ozlar bozorini jadal rivojlantirish borasida quyidagi vazifalar amalga oshirilishi kutilmoqda.

➤ Mamlakatimizda 250 milliard dollarlik investitsiyalarni o'zlashtirish, jumladan 110 milliard dollar xorijiy investitsiyalar va 30 milliard dollar davlat-xususiy sheriklik doirasidagi investitsiyalarni jalb qilish.

➤ Erkin muomaladagi qimmatli qog'ozlar savdolari hajmini 8 milliard dollarga yetkazish.

➤ Umumiy qiymati 150 milliard dollarlik 500 dan ziyod strategik ahamiyatiga ega bo'lgan texnologik va infratuzilmaviy loyihalarni amalga oshirish.

➤ Pay va venchur jamg'armalar faoliyatini yo'lga qo'yish orqali portfel investitsiyalar hajmini 2 barobarga oshirish.

➤ 40 ta davlat ishtirokidagi korxonalar aksiyalarini "Xalq IPO" sig'a chiqarish, aholini IPO da qatnashishini rag'batlantirish mexanizmlarini joriy qilish.

➤ Chet ellik nominal saqlovchilar hamda kastodian banklarning mahalliy kapital bozorida qatnashishi uchun infratuzilmani yaratish.

➤ Barcha iqtisodiy zonalarda zarur infratuzilmadan (yo'l, elektr energiyasi, suv va oqova tizimi) uzluksiz foydalanish imkoniyatlarini yaratish.

Albatda, bu kabi farmonlar sohaning huquqiy asosini mustahkamlaydi ammo agar bu ishlar amalga tatbiq qilinmasa iqtisodiyotga eng muhimi insonlarga foydasi tegmay qoladi. Shuning uchun bu maqsad va vazifalarning amalga joriy etish kutilgan natijalarni olish davlat oldida turgan ulkan vazifadir.

Adabiyotlar sharhi.

Lui, Jr Uells va boshqalar (2021) o'zlarining rag'batlantirish xorijiy investitsiyalarni jalb qilish maqolalarida ushbu tadqiqot mamlakatlar to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish uchun raqobatda foydalanadigan usullari va tuzilmalari haqida. Mualliflar tomonidan to'plangan dalillarga asoslanib, quyidagilar ta'kidlanadi: 1. Investitsiyaning jalb qilish usullarining turli kombinatsiyasi dasturining turli bosqichlarida foydalidir; 2. Rag'batlantirish uchun mas'ul bo'lgan tashkilot turi samaradorlikni oshiradi; 3. Iqtisodiy dasturini baholashning turli foydali usullari mavjud; 4. Investitsiyalarni rag'batlantirish xorijiy investitsiyalar oqimiga statistik jihatdan sezilarli ta'sir ko'rsatadi; 5. Investitsiyalarni rag'batlantirish dasturlari faqat ma'lum turdagi investorlarni jalb qilishda samarali bo'lgan. Rag'batlantirish texnikasi quyidagilardan iborat: a) Potensial investorlarga ma'lumot berish; b) Sarmoya kiritish joyi sifatida mamlakatning jozibador qiyofasini yaratish va istiqbolli investorlarga xizmatlar ko'rsatish.

Biroq, rag'batlantirish xorijiy investitsiyalarni jalb qilish istagida bo'lgan mamlakatlar uchun mavjud bo'lgan bir nechta vositalardan biri hisoblanadi. Hukumatlar: i) Soliq imtiyozlari va grantlar

berishlari mumkin; ii) Sanoat maydonlarini, eksportni qayta ishlash zonalarini va boshqa infratuzilmani ta'minlash; iii) Potentsial investorlar oldida turgan byurokratik tartiblarni soddalashtirishga urinish; iv) Ikki tomonlama soliq, savdo va investitsiya shartnomalarini muzokaralar olib borish va foydaning repatriatsiya qilinishini kafolatlash, import qilinadigan komponentlarga kirishni ta'minlash va mulkni kompensatsiyasiz ekspropriatsiya qilmaslikka va'da berish orqali qulay muhit yaratishga urinish. rag'batlantirish xorijiy investitsiyalarni jalb qilish istagida bo'lgan mamlakatlar uchun mavjud bo'lgan bir nechta vositalardan biri hisoblanadi.

Bundan tashqari, Bekmurodov (2019) fikricha, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar-investorga korxonani nazorat qilish huquqini beruvchi kapitalni to'g'ridan-to'g'ri eksport qilish va shu bilan korxonaga asosiy bosh kompaniyasining xorijiy sho'ba korxonasiga aylanadi. Vaxobov (2020) esa to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar-investorga iqtisodiy faoliyati ustidan ta'sirchan nazorat etish imkonini beradigan investorning uzoq muddatli, firmaning kamida 10 foizi ulushiga yoki aksiyadorlar kapitaliga egalik qilishiga imkon beradigan investitsiyalardir, deb ta'kidlaydi.

Azizov A.S. (2021) to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar atamasini, avvalo, xo'jalik faoliyati ustidan qisman yoki to'liq nazoratni ta'minlash orqali xorijiy korxonaga investitsiya sifatida tushunish kerakligini ta'kidlaydi.

Qo'ziyev (2008) ilmiy ishlarida xorijiy investitsiyalarning mohiyati to'g'risida: "Kelgusida foyda olish maqsadida kapitalni eksport qiluvchi xorijiy davlatlar, yuridik va jismoniy shaxslarning kapitalni qabul qiluvchi mamlakatlarga turli ko'rinishdagi boyliklar (ko'char, ko'chmas mol-mulk, intellektual boyliklar va boshqalar) va ulardan olingan daromadlar (foйда, foizlar, dividendlar, litsenziya va komission mukofotlar, royalti, texnik ta'minot va boshqa mukofotlar)ni qo'yilishiga xorijiy investitsiyalar deyiladi" degan ta'rif keltirilgan.

Fozilchayev va Xidirov (2019) "Investitsiya va lizing asoslari" kitobida xorijiy investitsiyaga quyidagicha ta'rif keltirilgan: "Xorijiy investitsiyalar - bu chet el investorlari tomonidan yuqori darajada daromad olish, samaraga erishish maqsadida mutloq boshqa davlat iqtisodiyotining, tadbirkorlik va boshqa faoliyatlariga safarbar etadigan barcha mulkiy, moliyaviy, intellektual boyliklaridir".

G'ozibekov (2003) xorijiy investitsiyalar to'g'risidagi nazariy qarashlarida quyidagi fikrlar bayon etgan: "Chet el investitsiyalari bir iqtisodiyot sub'ekti kapitalini o'zga iqtisodiyotga muayyan muddatga bog'lash bo'lib, ichki investitsiyalardan risklar kengligi bilan farqlangan holda, huquqiy sharoitlarning, investitsiya muhitining o'zgarishi bilan tavsiflanadi va natijada mamlakatlar va mintaqalar bo'ylab kapital ko'chishi yuz beradi.

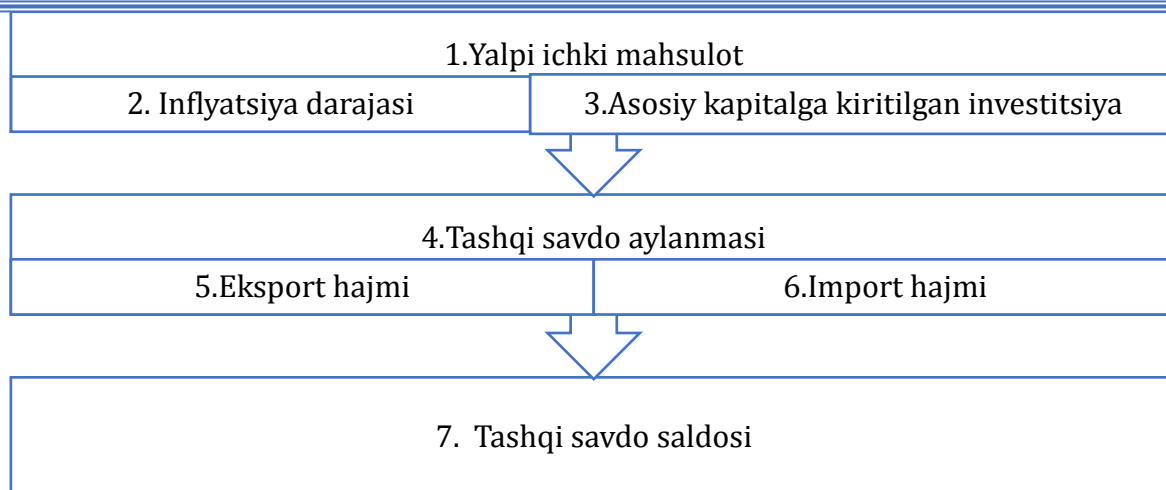
Tadqiqot metodologiyasi.

Ushbu maqolada ham miqdoriy, ham sifat yondashuvlarini birlashtirgan aralash usullar tadqiqot dizayni qo'llaniladi. Bunday yondashuv O'zbekistonda makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda xorijiy sarmoyalarning rolini har tomonlama o'rganish imkonini beradi. Ma'lumotlar yig'ishda asosan Davlat statistika qo'mitasining ma'lumotlaridan foydalanildi. Ushbu tadqiqotning cheklovlarini, jumladan, o'z-o'zidan xabar qilingan ma'lumotlarning mumkin bo'lgan noto'g'riligini va tarixiy ma'lumotlarning mavjudligini tan olish muhimdir.

Ushbu metodologiya bo'limida O'zbekistonda makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda xorijiy investitsiyalarning o'rni bo'yicha tadqiqot qanday olib borilganligi, jumladan, ma'lumotlarni to'plash usullari, tanlab olish texnikasi va axloqiy mulohazalar haqida aniq ma'lumot berilgan. Tadqiqotchilar, bundan o'zlarining kelgusidagi ilmiy ishlarida qo'llanma sifatida foydalanishlari va uni o'zlarining maxsus tadqiqot talablariga moslashtirishlari mumkin.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Bizning provard natijamiz eng avvalo makroiqtisodiy barqarorlikga erishish deb qaraydigan bo'lsak, makroiqtisodiy barqarorlik ko'rsatkichlarini o'rganib chiqishimiz lozim bo'ladi. Bu ko'rsatkichlar mamlakat iqtisodiyotiga bevosita ta'sir ko'rsatadi va muhim ahamiyat kasb etadi. Biz tahlil qismidan olingan natijalardan o'zimizning taklif va mulohazalarimizni beramiz.

1-rasm: Asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar²⁰

Bu ko'rsatkichlar makroiqtisodiy barqarorlikga erishishni ta'minlovchi ko'rsatkichlar bo'lishidan tashqari bevosita bir-biri bilan bog'liqdir. Misol uchun tashqi savdo aylanmasi mamlakatdagi eksport va import hajmining yig'indisiga tengdir. Tashqi savdo saldosi esa eksport va import o'rtasidagi tavofutni anglatadi.

1-jadval

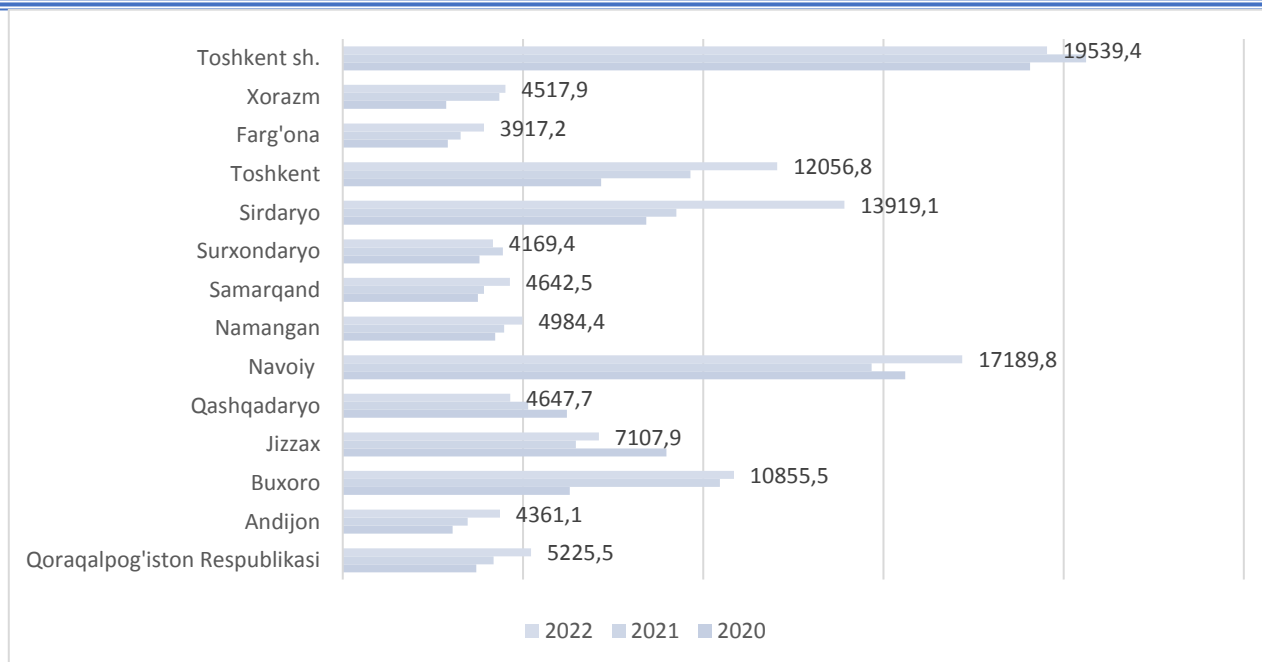
Asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar hududlar kesimida (mlrd.so'm)²¹

Hududlar	2020	2021	2022	2023 (2 chorak)
O'zbekiston Respublikasi	520 196,7	555 467,1	625 809,2	195 662,2
Qoraqalpog'iston Respublikasi	16 125,1	17 733,9	23 144,1	6780,3
Andijon	21 106,0	25 206,6	35 379,5	9581,1
Buxoro	28 094,6	46 719,5	57 191,4	16 511,4
Jizzax	30 152,6	21 621,3	26 046,5	8130,1
Qashqadaryo	50 653,0	36 700,1	37 662,7	10 388,5
Navoiy	40 290,9	36 444,1	43 465,9	13 223,7
Namangan	28 456,8	30 348,7	35 333,7	11 050,4
Samarqand	32 972,8	37 502,4	47 807,3	17 297,5
Surxondaryo	19 999,7	26 566,8	27 107,1	8972,7
Sirdaryo	16 064,9	19 674,8	30 620,9	10 856,6
Toshkent	46 558,8	65 474,6	73 450,0	25 297,8
Farg'ona	26 457,6	28 911,8	36 462,4	12 246,5
Xorazm	12 633,4	17 899,7	20 061,0	5621,9
Toshkent sh.	107 271,5	129 590,6	129 313,4	39 512,1

Bu jadval 2020-2023-yil 2-choragi bo'yicha asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalarning hududlar kesimi bo'yicha tahlilini ko'rsatadi. Ko'rib turganimizdagi investitsiyalar miqdori oshib borishiga qaramasdan asosiy o'zlashtirilgan investitsiyalar Toshkent shahri hududiga to'g'ri kelmoqda. Bu esa investitsiyalarning notekis taqsimlanishi yoki boshqa viloyatlar sarmoyalarni o'zlashtirishda sustkashlikga yo'l qo'yayotganligini ko'rsatadi. 2020-yilda Xorazm viloyatida eng past ko'rsatkich qayd qilingan bo'lsa 12 633,4 mlrd so'm bo'lib, 2023-yilning dastlabki 2 choragida ham o'zlashtirilgan investitsiyalar miqdori boshqa viloyatlarnigan pastligini ko'rishimiz mumkin. Bu esa viloyatning daromadiga va aholining turmush farovonligiga o'zining salbiy ta'sirini o'tkazishi mumkin.

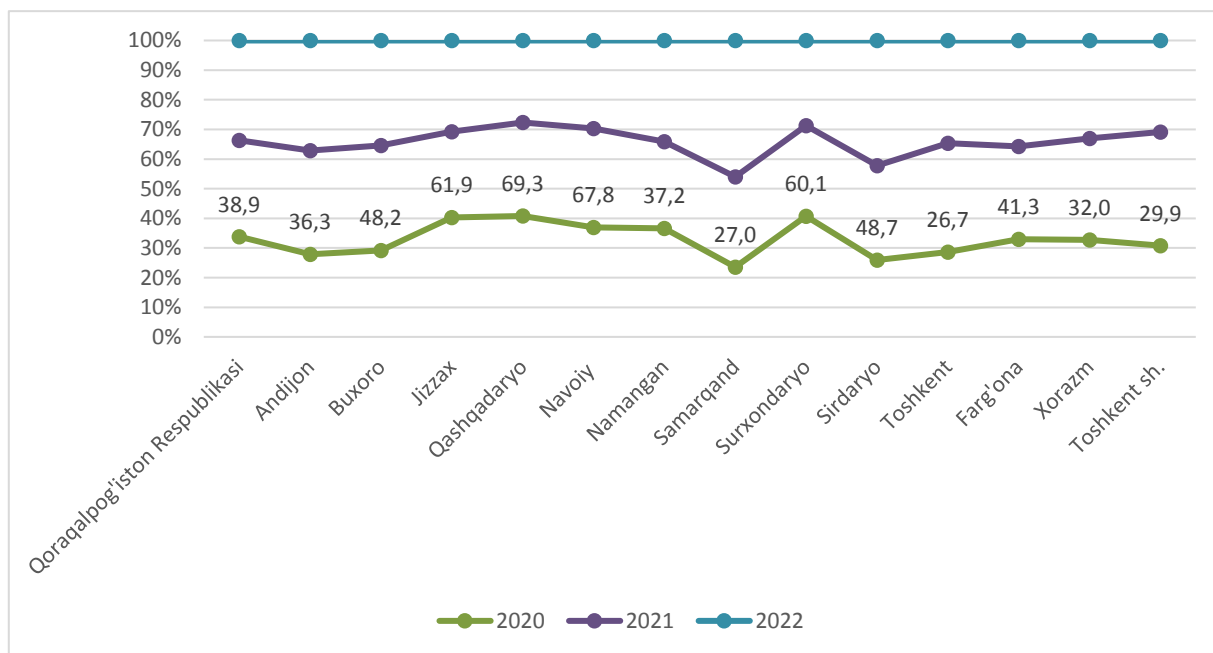
²⁰ <https://stat.uz/uz/> ma'lumotlari asosida muallif tomonidan mustaqil tayyorlandi.

²¹ <https://stat.uz/uz/> ma'lumotlari asosida muallif tomonidan mustaqil tayyorlandi.

2-rasm. Aholi jon boshiga asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar(ming.so'm)²²

Aholi jon boshiga asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar miqdori afsuski juda past darajada ekanligini ko'rishimiz mumkin. Birgina, Toshkent shahrida bu ko'rsatkich 19 539,4 so'mni tashkil qilayotgan bo'lsa, eng yomon ko'rsatkich Farg'ona viloyatida 3917,2 so'mni tashkil qilmoqda. Navoiy viloyatida esa aholi jon boshiga to'g'ri keladigan investitsiyalar miqdori 17189,8 so'mni tashkil qilmoqda. Bunga viloyatda sanoat zonalarning ko'pligi va aholi sonining kamligi sabab bo'lishi mumkin.

3-rasm: Moliyalashtirish manbalari bo'yicha asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar tarkibi chet el investitsiyalari va kreditlari (foizda)²³

Chet el investitsiyalarini o'zlashtirish bo'yicha 2020-yilda Qashqadaryo viloyati yetakchilik qilayotgan bo'lsa 69,3 foiz, huddi shu yilning o'zida Samarqand viloyati eng kam investitsiya va kreditlarni o'zlashtirgan viloyat bo'lib qolmoqda 27 foiz. 2022-yilda esa investitsiyalar kirib kelishining pasayishi sababli sarmoyalarni o'zlashtirish miqdori ham tushib ketganligini ko'rishimiz mumkin.

²² <https://stat.uz/uz/> ma'lumotlari asosida muallif tomonidan mustaqil tayyorlandi.

²³ <https://stat.uz/uz/> ma'lumotlari asosida muallif tomonidan mustaqil tayyorlandi.

Xulosa va takliflar.

Bizning fikrimizcha makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda hukumat quyidagi chora tadbirlarni qo'llab-quvvatlashi kerak.

Siyosatni davom ettirish va oshirish: O'zbekiston hukumati xorijiy sarmoyalarni rag'batlantiruvchi siyosatni davom ettirishi va kuchaytirishi kerak. Normativ-huquqiy bazada barqarorlikni ta'minlash, imtiyozlar berish, byurokratik jarayonlarni soddalashtirish xorijiy kapitalni yanada jalb qilishi mumkin.

Xatarlarni yumshatish strategiyalari: Xorijiy investitsiyalar bilan bog'liq potentsial muammolarni, shu jumladan daromadlar tengsizligi, atrof-muhit muammolari va potentsial aktiv pufakchalarini hal qilish uchun keng qamrovli xavflarni kamaytirish strategiyalarini ishlab chiqing. Mas'uliyatli boshqaruv bilan manfaatlarini muvozanatlash juda muhimdir.

Monitoring va baholashni kuchaytirish: Vaqt o'tishi bilan xorijiy investitsiyalar ta'sirini monitoring qilishning mustahkam mexanizmlarini yaratish. Investitsiyalar mamlakatning uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlik maqsadlariga mos kelishini ta'minlash uchun muntazam ravishda baholash o'tkazilishi kerak.

Investor ta'limi: Potentsial investorlarni O'zbekistonning investitsiya imkoniyatlari, tartibga solish muhiti va potentsial risklar haqida o'rgatuvchi dastur va tashabbuslarni ilgari surish. Bu investorlarning kengroq qismini jalb qiladi va ishonchni oshiradi.

Barqaror rivojlanish: xorijiy investitsiyalar doirasida barqaror rivojlanish amaliyotiga ustuvor ahamiyat berish. Uzoq muddatli barqarorlikni ta'minlash uchun ekologik mas'uliyatli investitsiyalar va ijtimoiy rivojlanish loyihalarini rag'batlantirish.

Hamkorlik va ikki tomonlama kelishuvlar: xorijiy investitsiyalarni osonlashtirish va xavfsiz investitsiya muhitini ta'minlash uchun asosiy investor davlatlar va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik va ikki tomonlama kelishuvlarni rivojlantirishni davom ettiring.

Tadqiqotlar va ma'lumotlar: Xorijiy investitsiyalarning makroiqtisodiy barqarorlikka ta'sirini doimiy ravishda baholash uchun keyingi tadqiqotlar va ma'lumotlar to'plashni rag'batlantirish. Bu dalillarga asoslangan siyosatni ishlab chiqishda yordam beradi.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, O'zbekistonda makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda xorijiy sarmoyalarning o'rni yaqqol ko'zga tashlanadi, ammo buning uchun mutanosib va strategik yondashuv talab etiladi. Jozibador investitsiya muhitini yaratish, ular bilan bog'liq risklarni bartaraf etish va barqaror rivojlanishga ko'maklashish bo'yicha doimiy sa'y-harakatlar mamlakatning uzoq muddatli barqarorligi va farovonligi uchun xorijiy investitsiyalar foydasini maksimal darajada oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar / Jumepamyra / Literature:

Azizov A.S. (2021) *To'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalar jalb qilishda moliyaviy-iqtisodiy va mamlakat xatarlarini kamaytirish. Iqt. fan. bo'y. fals. dokt. (PhD) diss. Avtoref. – Toshkent: 2021. – 11 b.*

Bekmurodov A.Sh. (2019) *Xorijiy investitsiyalar. – Toshkent: Iqtisodiyot. – T. O'quv qo'llanma.*

Farmon (2023) *O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi "O'zbekiston-2030" strategiyasi to'g'risidagi farmoni.*

Fozilchayev Sh.Q va Xidirov N.G' (2017) *Investitsiya va lizing asoslari. O'quv qo'llanma. – T.: Moliya, - 22 bet*

G'ozibekov D.G'. (2003) *Investitsiyalarni moliyalashtirish masalalari. – T.: "Moliya", , 45 bet.*

Lui T. Jr Uells va Alvin G. Wint, (2021) *Rag'batlantirish xorijiy investitsiyalarni jalb qilish. Google.scholar.*

Qo'ziyeva N.R. (2008) *Xorijiy investitsiya ishtirokidagi korxonalar faoliyatini rag'batlantirishning moliya-kredit mexanizmini takomillashtirish yo'nalishlari. Iqt. fan. dok. ilm. dar. olish uchun yoz. diss. avtoref. – T.: BMA, 11 bet.*

Vaxobov A.B. (2020) *Xorijiy investitsiyalar. – Toshkent: Moliya, 2010. – T. – O'quv qo'llanma.*